Xifang Zhao

60—71

Obecność i nieobecność
*statuy **Konfucjusza***
na placu Niebiańskiego
Spokoju

W teoriach naukowych XX-wiecznej humanistyki nastąpił zwrot od pojęcia czasu do pojęcia przestrzeni. Kluczową postacią tego procesu stał się Michel Foucault. Badacz ten był szczególnie zainteresowany przestrzenią, ponieważ, jego zdaniem, jest ona tym, czego poszukiwał w relacji między wiedzą a władzą.

Trudno nam uznać architekturę za część wyłaniającej się dopiero kulturowej tożsamości, jednak statua Konfucjusza stała się wytworem takiego procesu. Benedict Richard O'Gorman Anderson analizując relacje pomiędzy pomnikiem i cmentarzem a konstrukcją współczesnego nacjonalizmu, przedstawia ten ostatni jako wyobrażoną wspólnotę. Plac Niebiańskiego Spokoju, z pomnikiem w jego centrum, jest bez wątpienia przestrzenią polityczną.

Rzeźba jest dziedziną sztuki nie tylko we wnętrzu galerii, ale także na ulicach miast, gdzie zaczyna pełnić funkcję publicznej architektury. Jako projekt publiczny dotyczy ona wizualnej polityki (wizualnych aspektów społecznego przekazu). Publiczne malarstwo, rzeźba, szczególnie artystów o znanych nazwiskach, jest przedmiotem skonstruowanym politycznie. Konfucjusz jest historyczną ikoną chińskiego feudalizmu (Chin), a Mao Zedong, którego portret rozpościera się na bramie Tian'anmen (il.3), jest totemem komunistycznych Chin. Jaki wpływ na publiczne wyobrażenia będzie zatem miało usytuowanie pomnika Konfucjusza na terenie Tian'anmen?

11 stycznia 2011 na Tian'anmen pojawił się wykonany z brązu pomnik Konfucjusza. Statua wysokości 7,9 m stanęła na kamiennym postumencie mierzącym 1,6 m, co dało łącznie 9,5 m wysokości – symbol pełni, który w dawnych czasach reprezentował imperialne znaczenie Chin. Pomnik został usytuowany na północ od Muzeum Narodowego (il. 1) i we wschodniej części Tian'anmen, a tym samym naprzeciw portretu Mao Zedonga. Niespodziewane pojawienie się pomnika Konfucjusza przyciągnęło uwagę opinii publicznej i mediów. Przy takiej lokalizacji pomnik Konfucjusza został usytuowany w wieloznacznej pozycji. Muzeum Narodowe jest

ważnym sąsiadem Tian'anmen, a jego zachodnia strona stanowi linię graniczną placu. Oficjalnie pomnik nie znajdował się w granicach Tian'anmen, a zatem administratorzy placu na pytania ze strony mediów mogli odpowiedzieć, że statua stoi poza jego obrębem, choć realnie znajdował się w jego zasięgu. Statua, która stała w dobrze wyeksponowanym miejscu w pobliżu ulicy Chanan, stała się lepiej widoczna niż inne elementy architektoniczne placu. Można powiedzieć, że usytuowanie pomnika było podwójnie korzystne, ponieważ z jednej strony był on dobrze widoczny, z drugiej zaś stał poza granicami Tian'anmen.

W zestawieniu z gmachem Muzeum Narodowego, bramą Tian'anmen i Pomnikiem Bohatera Rewolucji statua Konfucjusza nie przedstawiała się już tak okazale. Dominującym kolorem Tian'anmen jest czerwony, co sprawiło, że niebiesko-czarny Konfucjusz sprawiał wrażenie „innego”. Konfucjusz zdawał się czuć niekomfortowo i wyglądał, jakby zamierzał w każdej chwili odejść, niepewny, czy może zostać na miejscu; rzeczywiście plan plan usunięcia go stamtąd był już przygotowany.

1

Zgodnie z oficjalnym stanowiskiem Muzeum Narodowego powodem przeniesienia pomnika Konfucjusza na inne miejsce był plan powiększenia Muzeum. W roku 1959 Nowe Chiny wybudowały na Tian'anmen dwa muzea – jedno z nich to Muzeum Chińskiej Rewolucji, drugie – Chińskie Muzeum Historyczne. W 2003 roku chiński rząd rozpoczął proces łączenia tych dwóch instytucji w jedną, której nadano nazwę Chińskiego Muzeum Narodowego. Nikt nie wydawał się świadomy doniosłości tej zmiany, jednak moim zdaniem oznaczała ona przemianę chińskiej tożsamości, z rewolucyjnej w narodową. Współczesna historia Chin postrzegana jest jako część światowej rewolucji socjalistycznej z pominięciem jej związków z nacjonalizmem. Jednak wraz z kryzysem socjalistycznej ideologii zaczęła się kształtować Chińska tożsamość narodowa, a statua Konfucjusza stała się synonimem tych zmian.

Po stu dniach od postawienia na placu pomnika Konfucjusza, Muzeum Narodowe wydało następujące oświadczenie: „Ponieważ dziedziniec, na którym miał stać pomnik, nie został ukończony, statua musiała zostać czasowo umiejscowiona

na niewielkim placu na północ od Muzeum. Kilka dni temu budowa dziedzińca została ukończona i, zgodnie z harmonogramem, pomnik Konfucjusza został przeniesiony na swoje właściwe miejsce¹. To zgrabne wytłumaczenie okazało się jednak nie do końca przekonujące. Kiedy pomnik Konfucjusza stanął twarzą do Tian'anmen, nie powiedziano, że został tam postawiony tymczasowo, a postument, na którym został umieszczony, sprawiał wrażenie trwałego. Zorganizowana została także ceremonia odsłonięcia pomnika, w której udział wzięło kilku przedstawicieli rządu, w tym Jiang Shusheng (chin. 蒋树声) wiceprzewodniczący Narodowego Kongresu Ludowego, Sun Jiazheng (chiń. 孙家正) wiceprzewodniczący Ludowej Politycznej Konferencji Konsultatywnej oraz Wang Wenzhang (chin. 王文章) wiceminister kultury. Mowę otwarcia wygłosił Lu Shenzhang (chiń. 吕申章), który podkreślił ogromną wagę pojawienia się statui Konfucjusza: „pomnik Konfucjusza usytuowany na północ od Muzeum Narodowego podkreśla jego piękno, tworząc malowniczy pejzaż historyczny chińskiej kultury”. Wszystko to pokazuje, że przedstawianie projektu poszerzenia Muzeum Narodowego jako rzekomej przyczyny przeniesienia pomnika było mało wiarygodne. Pomnik Konfucjusza został zaprojektowany w stylu bardziej impresjonistycznym niż realistycznym. Cała sylwetka postaci spowita była szatą, przez co kształtem przypominała wysoką skałę. Oczy filozofa, zwężone do rozmiaru szparek, zdawały się nie dostrzegać przechodniów. Zdaniem Wu Weishana (chiń. 吴为山), projektanta rzeźby i dyrektora Chińskiej Akademii Rzeźby, „gdyby przedstawić postać Konfucjusza z realistycznym ciałem i ubiorem, język wizualny rzeźby kłóciłby się z nowoczesną architekturą placu. Strój z epoki, symbolizujący kulturę feudalną, nie byłby odpowiedni dla pomnika Konfucjusza, którego nauka już teraz wykroczyła poza czas i przestrzeń, podczas gdy on sam stał się ikoną chińskiej kultury”². Nie dysponujemy wiernym portretem filozofa, a różne jego wizerunki odzwierciedlają odmienne perspektywy kulturowe. Nic więc dziwnego, że Wu Weishan starał się zredukować do minimum historycznie i ideologicznie uwarunkowane cechy Konfucjusza oraz dążył do złagodzenia nieuchronnego kontrastu między Konfucjuszem a Tian'anmen.

Wybór lokalizacji pomnika, przygotowanie gruntu pod jego przeniesienie i impresjonistyczny styl rzeźby wskazują na to, że rządowa jednostka odpowiedzialna za to przedsięwzięcie bardzo ostrożnie i z pewnym wahaniem podeszła do projektu postawienia pomnika. Należy tu wspomnieć, że za czasów Wu Daozi (chiń. 吴道子) z dynastii Tang, powstało wiele wizerunków Konfucjusza. Na fali pochodzenia konfucjanizmu, który miał miejsce w ostatnich latach, byliśmy świadkami stawiania pomników filozofa w różnych miejscach Chin. Dlaczego więc rząd Państwa Środka z taką nerwowością odniósł się do tego akurat projektu? Jest to niewątpliwie związane z wagą polityki wizualnej Tian'anmen.

1 „Beijing Evening News”, 01.04.2011.

2 W. Weishan, *My Statue of Confucius*, Dong Jian 2014.

Koncepcja placu miejskiego wywodzi się z Europy, zaś place spotykane współcześnie w zachodnich miastach to otwarte centra ruchu miejskiego, handlu, komunikacji oraz rozrywki. Tian'anmen, który jest miejscem z gruntu politycznym, znacząco się od nich różni. Według podań historycznych brama Tian'anmen wybudowana została w roku 1320, a jej pierwotna nazwa brzmiała Chengtianmen [brama Wspierająca Niebo, chiń. 承天门]. Po tym, jak podczas wojny w roku 1644 Li Zicheng (chiń. 李自成) wkroczył do Pekinu, brama Chengtianmen została zniszczona. Siedem lat później odbudowano ją i przemianowano na Tian'anmen. W okresie dynastii Ming i Qing, Tiananmen był miejscem koronacji nowych cesarzy oraz tłumnych zgromadzeń, podczas których, ogłaszano cesarskie edykty. W 1949 roku proklamowano tam także Chińską Republikę Ludową, choć gest ten miał już inne znaczenie niż w czasach chińskich dynastii. Po roku 1949 chiński rząd w znacznej części przebudował Tian'anmen, obalając obie części, lewą – Zhonghuamen i prawą – Zhanganmen, bramy miejskiej, zastępując ją pomnikiem Bohaterów Ludu, Wielką Halą Ludową, Muzeum Chińskiej Rewolucji i Muzeum Historii Chin, które miały odzwierciedlać potęgę nowych władz. Tian'anmen po rekonstrukcji nabrał silnego znaczenia politycznego i stał się symbolem Nowych Chin. Na północ od niego znalazła się brama Tian'anmen, na której umieszczono wówczas portret Mao Zedonga. Oprócz jego wizerunku znalazły się na niej dwa hasła: „Niech żyje Chińska Republika Ludowa” oraz „Niech żyje rząd centralny Chin”. Zwrot „Niech żyje...”, tradycyjnie używany przez dawnych cesarzy chińskich, był wyrazem życzenia władcy, by jego reżim trwał wiecznie. Pomnik Bohaterów Ludu usytuowany naprzeciwko bramy Tian'anmen ma 37,94 m wysokości, czyli o 3 więcej niż brama Tian'anmen (34,94 m). Statua ta jest symbolem najwyższego poświęcenia ludu chińskiego, a zarazem stanowi uprawnomożenie nowego reżimu, który zasługuje na cześć, skoro w jego imieniu zginęło tylu męczenników. Na wschód od Tian'anmen znajdują się: Muzeum Chińskiej Rewolucji oraz Muzeum Historii Chin, które poświadczają boskie pochodzenie nowego reżimu dzięki artefaktom, zdjęciom, tekstom itp.

O ile Muzeum Chińskiej Rewolucji i Muzeum Historii Chin odwołują się do historii, o tyle Wielka Hala Ludowa znajdująca się w zachodniej części Tian'anmen, odwołuje się do rzeczywistości, ponieważ to tam lud chiński jako suweren tego państwa egzekwuje swoje prawa. Każdego roku w tym miejscu organizowane jest posiedzenie Narodowego Kongresu Ludowego oraz Chińskiego Ludowego Politycznego Komitetu Konsultacyjnego. Częścią politycznego rytuału jest ceremonia podniesienia flagi narodowej i odegrania hymnu narodowego, która odbywa się pomiędzy Tian'anmen i Pomnikiem Bohaterów Ludu. Podsumowując, Tian'anmen, tak jak w popularnej piosence „Kocham Tian'anmen w Pekinie...”, stanowi centrum władzy Nowych Chin i centrum chińskiej mentalności.

W roku 1976 zmarł Mao Zedong. Wówczas to na tyłach Pomnika Bohaterów Ludu wybudowane zostało Miejsce Pamięci Przewodniczącego Mao. Niektórzy zwiedzający każdego ranka oddają tutaj cześć zmarłemu przywódcy. Warto zauważyć,

że Miejsce Pamięci Przewodniczącego Mao w pewnym stopniu narusza strukturę Tian'anmen. Znajdujący się na bramie Tian'anmen portret Mao i jego miejsce pamięci są zwrócone do siebie frontami. Dzieli je duża odległość, co dodatkowo podkreśla dominującą rolę przywódcy. Można więc powiedzieć, że w pewnym sensie Tian'anmen, symbol Nowych Chin, zamienił się w miejsce upamiętniające Mao.

Tian'anmen jest przestrzennym symbolem Nowych Chin, jednak prawdziwa historyczna legitymacja tego ustroju oparta jest na nauce szkolnej, informacjach prasowych, spotkaniach itp., które razem kształtować mają określony obraz ludu chińskiego. Nieodłącznym elementem tego typu wzorów kultury komunistycznej jest motyw antykonfucjanizmu. Chińscy władarze ostatnich lat, w tym Yuan Shikai (chiń. 袁世凱) i Yiang Jieshi (chiń. 蒋介石), darzą Konfucjusza szacunkiem, jednak oficjalne stanowisko Chin komunistycznych zakłada przeciwstawianie się naukom filozofa. Ruch 4 Maja, z którego wywodzi się Chińska Partia Komunistyczna, proklamowany na Tian'anmen, wprowadził slogan: „Down with Confucius Store”. Po roku 1949 to tam miały miejsce również wydarzenia, które spopularyzowały ruch antykonfucjański, takie jak kampania krytyki Lin Biao oraz samego filozofa³. W znajdującym się nieopodal Muzeum Narodowym wielokrotnie odbywały się wystawy o podobnym wydźwięku. Dlatego Chińczycy, których duch został ukształtowany przez Nowe Chiny, musieli czuć się zaskoczeni, gdy zetknęli się z pomnikiem Konfucjusza (il. 2) usytuowanym na Tian'anmen naprzeciw odległego portretu Mao Zedonga (il. 3).

Tak jak się spodziewano, pojawienie się pomnika Konfucjusza na Tian'anmen wywołało w Chinach burzę. Po zaledwie kilku dniach Muzeum Narodowe opublikowało na stronie internetowej People.cn następujący komunikat: „Upublicznienie wiadomości na temat pojawienia się figury Konfucjusza na Tian'anmen wywołało falę odpowiedzi. Do dziś otrzymaliśmy około 30 różnych komentarzy, również za pośrednictwem niniejszej strony internetowej. A Państwo co sądzą o pojawieniu się pomnika Konfucjusza? Mamy nadzieję poznać Państwa opinie”. Postawienie pomnika Konfucjusza było swego rodzaju próbą i nie może dziwić, że Muzeum Narodowe chciało sprawdzić, jakie reakcje wywoła to wydarzenie. Apel Muzeum szybko jednak musiał zostać usunięty ze strony internetowej, ponieważ sprowokował zbyt wiele głosów niezadowolenia.

Wśród 220 tysięcy osób, które odpowiedziały na zapytanie: „Co sądzisz na temat pomnika Konfucjusza na Tian'anmen?” opublikowane na stronie internetowej, ponad 70% osób wyraziło opinię, że figura Konfucjusza uwłacza godności miejsca. Opinie

3 Lin Biao (1907–1971) – należał do najbliższych współpracowników Mao Zedonga, jeden z czołowych architektów rewolucji kulturalnej. Od 1969 roku był wiceprzewodniczącym Chińskiej Republiki Ludowej, w 1971 roku zbiegł na północ kraju, zginął w tajemniczych okolicznościach podczas katastrofy samolotu w Mongolii, po rzekomym spisku na życie przywódcy. W 1973 roku Mao zapoczątkował ruch: „Krytykuj Lin Biao. Krytykuj Konfucjusza” (przyp. red.).

internautów różniły się między sobą – niektórzy krytykowali Konfucjusza zgodnie z ideologią chińskiego komunizmu, inni uznawali zasługi filozofa dla chińskiej nauki, byli jednak zdania, że pomnik nie powinien stać w bezpośrednim sąsiedztwie Tian'anmen. Według tej grupy osób rozdźwięk między pomnikiem Konfucjusza a Tian'anmen był zbyt duży, co miało powodować zaburzenia tożsamości politycznej. Jeden z internautów – Ren Shanjiong (chiń. 任善炯) napisał: „Na Tian'anmen, który reprezentuje wizerunek Nowych Chin, znajduje się flaga narodowa, Pomnik Bohaterów Ludu, Miejsce Pamięci Mao Zedonga, Hala Ludowa w zachodniej części oraz Muzeum Narodowe we wschodniej części. Podczas oficjalnych ceremonii po obu stronach placu, naprzeciwko portretu Mao Zedonga na bramie Tian'anmen, pojawiają się portrety Marksa, Engelsa, Lenina, Stalina i Sun Zhongshana. Postawienie pomnika Konfucjusza we wschodniej części Tian'anmen w żaden sposób do tego nie pasuje. Którą ścieżką mamy podążać? Mao Zedonga? Deng Xiaopinga? Konfucjusza? Trudno powiedzieć, w którą stronę rozwija się chiński socjalizm”⁴. Rozumiejąc znaczenie polityczne Tian'anmen zgodnie z komunistyczną ideologią, Chińczycy nie potrafili zaakceptować faktu, że na tym miejscu, naprzeciwko portretu Mao Zedonga, stanął pomnik Konfucjusza.

Wizualna percepcja pomnika Konfucjusza władz i internautów była zupełnie różna. Twórca rzeźby Wu Weishan opisuje swoje dzieło w następujący sposób: „Statua wysokości 7,9 m, zlokalizowana naprzeciwko wielkiego Muzeum Narodowego i zwrócona frontem w stronę ulicy Changan, stoi pewnie, wyprostowana i wydaje się pełna życia. Konfucjusz wygląda na uśmiechniętego, szczodrego, inteligentnego i wzniosłego”. Z kolei w chińskiej encyklopedii Baidu Baike czytamy: „Konfucjusz przyciska ręce do piersi ze wzrokiem skierowanym przed siebie, trzymając miecz po swojej lewicy. Twórca rzeźby, dyrektor Instytutu Malarstwa Chińskiej Akademii Sztuki, Wu Weishan wyjaśnia, że rozpoczął prace od wyboru miejsca w północnej stronie Muzeum Narodowego, wpisał sylwetkę Konfucjusza w naturalny kamień, nadając pomnikowi wygląd ogromnego kamienia czy wielkiej góry. Statua wraz z Muzeum Narodowym podkreślają wzajemnie swoje piękno i odzwierciedlają wielkość chińskiej kultury”⁵.

Chińscy internauci mieli co do pomnika Konfucjusza zupełnie inne odczucia. Xi Xhaoyong (chiń. 奚兆永) napisał: „Mimo swoich 9,5 m wysokości Konfucjusz z pomnika wydaje się przybity. Jego wysokość jest nieproporcjonalna w stosunku do szerokości, przez co statua jest prawie kwadratowa. To sprawia, że głowa filozofa wydaje się mała, a ciało potężne – jak u karła”⁶. Z kolei według Li Yanga

4 R. Shanjiong, *Right and Wrong of Statue of Confucius in the east of Tian'anmen Square*, „Net of China Civilization”, 17.01.2011.

5 W. Weishan, *My Statue of Confucius*, Dong Jian, 2014.

6 X. Zhaoyong, *Insist on Repeling the Statue of Confucius*, „Zhonghua Forum”, 07.02.2011.

(chiń. 黎阳) Konfucjusz „nieszczercze się uśmiecha”, a zdaniem Rena Shanjionga „wygląda jak żebrak”⁷. Ren Shanjiong napisał również, że Konfucjusz „zdominował otoczenie i przytłacza swoją obecnością Mao Zedonga⁸. Statua Konfucjusza zlokalizowana przed Muzeum Narodowym wprowadza poważny kontrast i podważa obowiązujące stanowisko współczesnej polityki. Może to łatwo wywołać polityczny zamęt”.

Zarzut o dominację pomnika Konfucjusza wobec wizerunku Mao Zedonga to problem miecza trzymanego przez filozofa. Chińczykom trudno było znieść fakt, że stojący na Tian'anmen Konfucjusz jest uzbrojony. Ktoś zażartował nawet, że Konfucjusz narusza zasady dotyczące używania broni w chińskich miastach. Takie opinie popchnęły dyrektora Muzeum Narodowego Lu Zhangshena (chiń. 吕章申) do wyjaśnień: „Usłyszałem opinię, jakoby Konfucjusz miał przy sobie miecz; to nieprawda, jego broń ma wymiar wyłącznie symboliczny”⁹. Internauci zadali kłam stanowisku Lu Zhangshena, wskazując, że Konfucjusz tradycyjnie zawsze portretowany jest z bronią. Może to być zgodne z prawdą, ponieważ według encyklopedii Baidu Baike Konfucjusz „po swojej lewicy trzyma miecz”¹⁰. Kwestia uzbrojenia filozofa wyraźnie pokazuje, jak drażliwa jest postać Konfucjusza dla Tian'anmen. Dziwne oświadczenie Lu Zhangshena, który przekonywał, że miecz ma wymiar wyłącznie symboliczny, miało załagodzić kontrast powstały pomiędzy pomnikiem Konfucjusza i Tian'anmen. Jak widać, wrażenia wizualne są dość subiektywne i zależą od perspektyw kulturowych reprezentowanych przez odbiorców. Do pewnego stopnia wizualność jest więc polityczna.

Usunięcie statui Konfucjusza spowodowane było komunistyczną tradycją związaną z Tian'anmen reprezentowaną przez chińską lewicę. Są trzy kluczowe aspekty lewicowego podejścia do pomnika Konfucjusza. Po pierwsze, przedstawiciele lewicy chętnie podkreślają opozycję pomiędzy Mao Zedongiem i Konfucjuszem. Często cytują następujący wyimek z dzieła *O nowej demokracji* Mao Zedonga: „W Chinach również mamy do czynienia z semifeudalną kulturą, która odzwierciedla ich semifeudalną politykę i gospodarkę – mam tu na myśli wszystkich tych, którzy wspierają kult nauki Konfucjusza, a tym samym promują feudalny kod etyczny pozostający w sprzeczności z nową kulturą”¹¹. Po drugie, krytykują nauki Konfucjusza zgodnie z dyskursem Mao Zedonga. Chodzi w szczególności o cytat: „Pozwólcie królowi być królem, ministrowi ministrem, ojcu ojcem, a synowi synem” oraz doktrynę „Samokontrola w imię Uprzejmości”, uznawane za nieakceptowane narzędzia władzy. Po trzecie, przedstawiciele lewicy analizują potencjalne zagrożenie związane

7 R. Shanjiong, *Right and Wrong of Statue of Confucius...*, op. cit.

8 *Ibidem*.

9 L. Zhangshen, *Statue of Confucius Is Nothing to Do with Politics*, „Yangcheng Evening”, 09.03.2011.

10 W. Weishan, *My Statue of Confucius*, op. cit.

11 M. Zedong, *Anthology*, Vol. 2, China Renmin University Press 1991, s. 694–695.

z przywróceniem do łask nauki Konfucjusza. Ich zdaniem konfucjanizm może stanowić ideologiczny fundament przywrócenia podziałów klasowych i jest symbolem ryzyka dla chińskiego komunizmu oraz narodu chińskiego.

2

Opozycją lewicy jest prawica, którą utożsamia się również w Chinach z liberalną inteligencją i okcydentalizmem. Okcydentalizm pozostaje neutralny zarówno wobec nauki Konfucjusza, jak i polityki Tian'anmen. W myśl przekonania, że silne gospodarczo Chiny powinny mieć równie silną kulturę, Yuan Weishi (chiń. 袁伟时)¹² powiedział, że mamy prawo wprowadzać wielokulturowość zamiast umacniać kulturę lokalną. W jego mniemaniu zwolennicy Konfucjusza powinni być traktowani z szacunkiem. Niemądrze byłoby jednak postrzegać filozofa jako idola, „osoba o świadomości współczesnego obywatela mogłaby się obawiać, że ma do czynienia ze znakiem wyrażającym dążenie do hegemonii skierowanej przeciw zasadom nowoczesnego społeczeństwa”¹³. Yuan Weishi, patrząc na manifestujący się w 9,5 metrowej figurze obraz imperializmu, doszedł do wniosku, że ewokuje ona bardziej imperialne oczekiwanie uniżonego poddaństwa wraz z obecnością niewolniczego systemu zamiast zasad nowoczesnej demokracji.

W przeciwieństwie do przedstawicieli lewicy, Yuan Weishi nie krytykował Konfucjusza zgodnie z doktryną maoizmu, ponieważ sam Mao był obiektem jego krytyki. Zdaniem tego badacza mnożenie pomników Konfucjusza w różnych miejscach Chin jest tym samym, co zapełnianie przestrzeni publicznej wizerunkami Mao Zedonga, jakie miało miejsce w czasach dawniejszych. Jest to wyraz kultu idoli, który przeszkadza ludowi chińskiemu w dostrzeżeniu prawdy.

Mimo odmiennych motywacji, zarówno lewicowi, jak i prawicowi krytycy, protestowali przeciw postawieniu pomnika Konfucjusza na Tian'anmen. Przedstawiciele

12 Yuan Weishi, profesor Uniwersytetu Zhongshan, jeden z głównych przedstawicieli Chińskiego nurtu liberalnego, w swoich wystąpieniach poddaje krytyce dominację tradycyjnej kultury chińskiej, związanej m.in. z konfucjanizmem, popularyzując tendencje zachodniej myśli liberalnej.

13 „Rufeng Dajia” nr 4, 2011, s. 24.

prawicy kontestują filozofa jako symbol „chińskiej cechy” (*Chinese characteristics*), z kolei ceniący „chińską cechę” przedstawiciele lewicy wybierają raczej ścieżkę Mao Zedonga, a nie Konfucjusza.

Jedyną grupą Chińczyków, która popierała postawienie pomnika Konfucjusza na Tian'anmen, byli intelektualiści o konserwatywnym podejściu do kultury. Po 1989 roku w prasie politycznej zauważalny był trend powrotu do nauk chińskich klasyków. Wspomnieni intelektualiści postrzegali konfucjanizm jako drogę do odnowy chińskiego społeczeństwa. Ponieważ jednak reprezentowali to samo stanowisko, co przedstawiciele rządu, nie udało im się zyskać szczególnie dużego poparcia wśród Chińczyków.

Wsparcie dla pomnika Konfucjusza nadeszło także z Tajwanu, Hong Kongu i z krajów zachodnich. Brytyjskie, kanadyjskie, amerykańskie i japońskie media opublikowały wiadomość o pojawieniu się pomnika filozofa na Tian'anmen i entuzjastycznie skomentowały powrót komunistycznych Chin do wartości kultury tradycyjnej. Jednakże poparcie mediów zachodnich było dla rządu chińskiego raczej niewygodne, ponieważ ideologia komunistycznych Chin oficjalnie kontestuje wartości promowane za oceanem. Zgodnie z chińską mentalnością opartą na pojęciowych opozycjach, zjawiska cenione na Zachodzie w Chinach powinny budzić sprzeciw. Tymczasem, tak, jak się spodziewano, na wieść o tym, że w pobliżu Tian'anmen stanęła rzeźba Konfucjusza, kraje imperialistycznego Zachodu prześcigały się w entuzjastycznych komentarzach.

Nie oczekiwano, że postawienie figury Konfucjusza w centrum Pekinu stanie się wydarzeniem politycznym. 6 marca 2011 roku dyrektor Muzeum Narodowego Lu Shenzhang podczas wizyty w wiadomościach wieczornych „Yangcheng” powiedział: „Proszę nie łączyć figury Konfucjusza z polityką”¹⁴. Dzień później, 7 marca, rektor Uniwersytetu Ludowego Ji Baocheng (chiń. 纪宝成) podczas Narodowego Forum Na Rzecz Rozwoju Kraju oświadczył: „Zgodziłem się postawić figurę Konfucjusza w tym, a nie innym miejscu, proszę tego nie nadinterpretować”.

14 L. Zhangshen, *Statue of Confucius Is Nothing to Do with Politics*, „Yangcheng Evening”, 09.03.2011.

Ponieważ Tian'anmen jest jednak miejscem politycznym, trudno uwolnić się od myślenia o nim w tych kategoriach. W marcu 2011 roku w tym właśnie miejscu odbyły się posiedzenia Narodowego Kongresu Ludowego oraz Ludowego Politycznego Komitetu Konsultacyjnego Chin. Podczas tych spotkań wyrażono opinię, że pomnik Konfucjusza pojawił się na placu w niefortunnym czasie. Zły termin spowodowany miał być wizytą chińskiego prezydenta Hu Jintao w college'u im. Konfucjusza w Stanach Zjednoczonych, która odbyła się w styczniu 2011 roku. Oczywisty sprzeciw społeczeństwa chińskiego wobec pomnika filozofa wprowił w zakłopotanie przedstawicieli rządu chińskiego.

Internauci nie tylko krytykowali pomnik Konfucjusza, ale także kwestionowali prawomocność jego wzniesienia. Pojawiła się opinia, że pomnik Konfucjusza łamie obowiązujące w chińskich miastach przepisy urbanistyczne. Ponoć lokalny rząd miał nie poinformować oficjalnie o planie postawienia pomnika i tym samym naruszył prawo ludności do informacji. Pytano także, skąd pochodziły przeznaczone na ten cel pieniądze. Pytania te jednak nie doczekały się odpowiedzi.

Sto dni później, 20 kwietnia 2011 roku pomnik Konfucjusza został przeniesiony na tyły Muzeum Narodowego. Przedstawiciele lewicy zaaprobowali ten pomysł, twierdząc, że jest to zwyczajstwo chińskiego społeczeństwa. To posunięcie rządu było też jednak krytykowane z jednej strony przez osoby popierające postawienie pomnika Konfucjusza, z drugiej zaś te, których zdaniem rząd zachował się arbitralnie. Tym samym Tian'anmen z pomnikiem Konfucjusza stał się polem bitwy między przedstawicielami lewicy, prawicy oraz wyznawcami konserwatyzmu – miejscem, które dobrze odzwierciedla kryzys ideologii we współczesnych Chinach.

Należy pamiętać, o jeszcze jednym pomniku na Tian'anmen. Mowa tutaj o statui wolności, która w erze ruchu studenckiego 1989 roku stanęła naprzeciw Pomnika Bohatera Ludu. Statua ta mierzyła 10 m wysokości, a więc była wyższa od pomnika Konfucjusza i w oczywisty sposób nawiązywała do amerykańskiej Statui Wolności. Od końca Wielkiej Proletariackiej Rewolucji Kulturalnej mającej miejsce pod koniec lat 70. w Chinach w siłę rósł liberalizm. Lewicowa ideologia wciąż jednak była na tyle silna, że w latach 80. kilkakrotnie wywołała falę ruchu antyliberalnego. Otwarcie społeczeństwa ostatecznie musi prowadzić do reformy systemu politycznego, chiński rząd był jednak zbyt niechętny wszelkim zmianom, czego rezultatem było wykluczenie liberałów z Partii Komunistycznej i zduszenie ruchu studenckiego. Zgodnie z oficjalnymi informacjami Departamentu Rzeźby statua wolności została zburzona. Wraz z nią całkowicie zniszczony został narodzony pod koniec lat 70. liberalizm.

Po roku 1989 rząd Chin, po tym, jak kraj ucierpiał z powodu zachodnich sankcji ekonomicznych, zdecydował się zmienić porządek polityczny w rodzimym społeczeństwie. Po roku 1992 i mowie ogłoszonej przez Deng Xiaopinga podczas jego pobytu w południowych Chinach, Państwo Środka położyło jeszcze większy nacisk na rozwój gospodarczy. Jednak ponieważ liberalizm został stłamszony, a wiara w komunizm

została utracona, chińska ekonomia musiała wypełnić pustkę po ideologii. W pewnym sensie rozwój stał się w Chinach dominującą ideologią, kiedy Chińczycy z entuzjazmem podjęli ekonomiczne wyzwanie własnej gospodarki. Narodowe przywiązanie do powszechnego dobrobytu okazało się jednak nietrwałe. Polaryzacja społeczeństwa na bogatych i biednych przyniosła kres ludowego marzenia o powszechnym dobrobycie, a tym samym jedności narodowej Chińczyków.

W obliczu próżni ideologicznej w Chinach pojawiły się takie zjawiska, jak pogon za pieniądzem, kryzys wiary i upadek moralności. Ten brak trwał do czasu, gdy rząd Chin przypomniał sobie o tradycji chińskiej kultury. Postanowiono wykorzystać zasady konfucjanizmu, by ponownie zjednoczyć Chińczyków wokół spraw kraju, a także by promować chińską tożsamość kulturalną zagranicą. Tradycyjna kultura chińska zaczęła stopniowo powracać do życia publicznego. We wrześniu 2011 roku Chiński Uniwersytet Ludowy postawił na swoim kampusie pierwszy pomnik Konfucjusza. Wcześniej, w grudniu 2002 roku przy uczelni powstał pierwszy Instytut im. Konfucjusza, a we wrześniu roku 2004 lokalne władze zorganizowały w Qu Fu (曲阜) ceremonię uczczenia Konfucjusza. W grudniu 2004 roku w Korei Południowej założono pierwszy Instytut im. Konfucjusza poza granicami Chin, natomiast w styczniu 2010 roku odbyła się publiczna projekcja filmu „Konfucjusz”, w którym rolę główną zagrał gwiazdor Zhao Runfa (周润发). Mówi się, że powstanie filmu o Konfucjuszu sprawiło, że „konfucjańska gorączka” w chińskim społeczeństwie sięgnęła zenitu.

Seria wydarzeń, która spowodowała wzrost tolerancji dla Konfucjusza wśród Chińczyków, dała rządowi chińskiemu zielone światło dla postawienia figury filozofa w pobliżu Tian'anmen. Władze wybrały jednak nieodpowiedni moment, a ponieważ nie udało im się znaleźć wspólnej ideologicznej podstawy dla Marksa i Konfucjusza, gest ten spotkał się z gwałtownym sprzeciwem ze strony chińskiego społeczeństwa. Już nie po raz pierwszy Chińczycy wykorzystali przepisy Dyrekcji Rzeźby Miejskiej w Chinach, by wycofać figurę Konfucjusza z Tian'anmen. Tym razem, wraz z pomnikiem z chińskiego życia publicznego usunięty został konserwatyzm kulturowy. Dokąd dziś zmierza chińska ideologia narodowa po tym, jak zniszczony został komunizm, liberalizm i konserwatyzm? Chiński światopogląd jest pełen sprzeczności, dlatego trudno powiedzieć, co stanie się kolejną obowiązującą ideologią.

Przełożyła Natalia Schiller